

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-74-136>

УДК 338.48:911.3:614

# КАРПАТСЬКИЙ РЕГІОН ЯК СОЦІОПРОСТІР: ТУРИСТИЧНИЙ ТА БЕЗПЕКОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ

## THE CARPATHIAN REGION AS A SOCIO-SPACE: TOURISM AND SECURITY POTENTIAL

Габчак Станіслав Євгенійович  
аспірант,  
Державний вищий навчальний заклад  
«Ужгородський національний університет»  
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-7067-5732>

**Habchak Stanislav**  
State University "Uzhhorod National University"

У статті розглядається Карпатський регіон як унікальний соціопростір, що поєднує природні, культурні та соціальні ресурси, які формують його туристичний та безпековий потенціал. Проаналізовано основні фактори, що впливають на розвиток туризму, зокрема природно-ландшафтні особливості, культурна спадщина та інфраструктурний розвиток. Особливу увагу приділяється питанням забезпечення безпеки туристів та місцевого населення, зокрема екологічній, соціальній та інфраструктурній складовим безпекового простору. Визначено ключові виклики та можливості для сталого розвитку регіону в контексті збереження природних ресурсів і підвищення привабливості для туристів. Результати дослідження можуть бути корисними для науковців, органів місцевого самоврядування та бізнес-структур, зацікавлених у комплексному розвитку Карпатського регіону.

**Ключові слова:** Карпатський регіон, соціальний простір, туристичний потенціал, внутрішній туризм, міграції, регіональна політика.

This article provides an in-depth analysis of the Carpathian region as a unique socio-spatial environment, emphasizing its dual potential in tourism development and safety management. The Carpathians, renowned for their diverse natural landscapes, rich biodiversity, and vibrant cultural heritage, serve as a significant attraction for domestic and international tourists. The study examines how these natural and cultural assets contribute to the region's socio-economic development and explores the interplay between tourism growth and the maintenance of social order and safety. Key elements addressed include the evaluation of tourism infrastructure, accessibility, and service quality, alongside an assessment of potential risks such as environmental degradation, seasonal hazards, and socio-political challenges that may impact visitor safety and local community well-being. The article also highlights the role of local governance, community engagement, and policy frameworks in fostering a safe and welcoming environment for tourists while protecting the integrity of the region. Sustainability is a core theme throughout the research, with a focus on balancing economic benefits derived from tourism with the imperative to conserve natural ecosystems and cultural traditions. The article identifies current challenges, including the need for improved coordination among stakeholders and enhanced safety measures, and proposes strategic recommendations for sustainable tourism development and risk management. The main tourist centers of the study area have been identified as Yaremche, Bukovel, Slavske, Verkhovyna, Mizhhiria, and Rakhiv. These locations feature a well-developed network of hotels, private guesthouses, cottages, and holiday resorts, and they actively welcome tourists throughout the year. These zones are experiencing rapid growth in private initiatives in the service sector, ranging from traditional rural tourism to modern SPA complexes, restaurants, rental services, tour agencies, and active recreation infrastructure. Ultimately, this study contributes to a comprehensive understanding of the Carpathian region's socio-spatial dynamics and provides practical insights for policymakers, tourism operators, environmental managers, and researchers interested in optimizing the region's tourism and safety potential in the context of sustainable regional development.

**Keywords:** Carpathian region, socio-space, tourism potential, domestic tourism, migrations, regional policy.

**Постановка проблеми.** Карпатський регіон України, що включає Закарпатську, Івано-Франківську, Львівську та Чернівецьку

області, виступає унікальним соціопростором, який поєднує в собі значний природний, культурний, туристичний та безпековий потенціал.

Його геостратегічне положення на кордоні з країнами Європейського Союзу зумовлює важливість регіону у контексті транскордонного співробітництва, прикордонної безпеки та євроінтеграційних процесів. Етнокультурна мозаїчність населення, гірський рельєф та наявність численних природно-рекреаційних ресурсів роблять Українські Карпати привабливою територією для сталого розвитку туризму, що, своєю чергою, може виступати каталізатором соціально-економічної активності.

Проте, незважаючи на значний потенціал, регіон стикається з низкою викликів, серед яких: слабка інфраструктура, нерівномірний розвиток туристичних центрів, екологічні загрози, а також загрози безпеці в умовах геополітичної нестабільності. Відсутність системного підходу до просторового планування, інтеграції туристичних маршрутів та механізмів безпекової взаємодії з сусідніми країнами знижує ефективність використання наявного потенціалу.

Таким чином, постає необхідність наукового осмислення Карпатського регіону як цілісного соціопростору, в якому поєднуються процеси туристичної активізації та безпекового забезпечення, що є актуальним для формування стратегій просторового розвитку та регіональної політики.

#### **Аналіз останніх досліджень і публікацій.**

Останні роки спостерігається зростання наукового інтересу до Карпатського регіону як унікального просторового феномену на перетині соціальних, економічних, екологічних і безпекових викликів. Так, у працях українських вчених – О. Мельничука [4, с. 96], О. Білана [2, с. 24–26] значна увага приділяється проблемам просторового розвитку Карпатського регіону. Розглядаються питання дисбалансу розвитку гірських і передгірських територій, слабкої інтеграції регіону в національні та європейські транспортно-економічні мережі, а також необхідність комплексного просторового планування.

Щодо туристичного потенціалу й рекреаційного розвитку, то у своїх працях Н. Орлова [7, с. 92–96] здійснює аналіз туристичних ресурсів Карпат, перспектив розвитку зеленого туризму, етнотуризму, екотуризму, гірськолижного відпочинку. Підкреслюється важливість впровадження кластерного підходу в управлінні туристичною сферою, брендінгу Карпатського регіону та використання сучасних цифрових інструментів для просування туристичних послуг.

Безпекові аспекти розвитку Карпатського регіону знайшли відображення у працях В. Бебика [1] та Р. Теслюка [8]. У дослідженнях регіон аналізується як прикордонна зона з високою чутливістю до міграційних, екологічних і військово-політичних ризиків. Акцент зроблено на транскордонному співробітництві у сфері безпеки, ефективності реагування на надзвичайні ситуації природного та техногенного характеру, а також створенні безпечного середовища для туристів і місцевого населення.

Дослідниця І. Турчин [9, с. 111] висвітлює етнокультурні аспекти та проблеми соціальної інтеграції. Розглядає етнокультурну мозаїчність регіону як важливий чинник соціальної стійкості, що сприяє міжкультурному діалогу. Значну увагу приділяє ролі культурної спадщини у формуванні регіональної ідентичності та розвитку культурного туризму.

Аналіз публікацій свідчить про наявність ґрунтовної наукової бази щодо окремих аспектів просторового, туристичного й безпекового розвитку Карпатського регіону. Проте досі недостатньо інтегрованих досліджень, які б комплексно розглядали регіон як соціопростір у контексті взаємозв'язку туризму, безпеки та просторової політики. Це створює потребу у міждисциплінарному підході до вивчення даної тематики.

**Постановка завдання (мета).** Метою дослідження є комплексне вивчення Карпатського регіону як соціопростору з урахуванням його туристичного потенціалу, просторового розвитку та безпекових викликів, а також обґрунтування необхідності міждисциплінарного підходу для формування інтегрованої моделі сталого розвитку регіону в контексті сучасних європейських трансформацій та транскордонного співробітництва.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Загальна площа Карпатського регіону становить приблизно 56,6 тис. км<sup>2</sup>, що складає близько 9,4% території України. Станом на 1 січня 2020 року, чисельність наявного населення Закарпатської області становила 1 253 791 особу, з яких 37,2% проживали в містах, а 62,8% – у сільській місцевості. Івано-Франківська область налічувала 1 368 000 осіб, Львівська – 2 512 000, а Чернівецька – 922 700 осіб. Таким чином, загальна чисельність населення Карпатського регіону становила близько 6,05 млн осіб, що дорівнює приблизно 14,6% від загальної чисельності населення України.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну у 2022 році спричинило значні внутрішні переміщення населення. За даними Міністерства соціальної політики України, станом на 16 листопада 2024 року, у чотирьох областях Карпатського регіону було зареєстровано 519,5 тис. внутрішньо переміщених осіб (ВПО), що становить 11,2% від загальної кількості ВПО в Україні. Зокрема, у Закарпатській області – 125,7 тис., Івано-Франківській – 112,2 тис., Львівській – 206,9 тис., Чернівецькій – 74,8 тис. осіб [6]. За оцінками Міжнародної організації з міграції (МОМ), на 27 вересня 2024 року, фактично присутніми в регіоні були 363 тис. ВПО, з яких 184 тис. вже повернулися до місць постійного проживання [6].

Масові переміщення населення призвели до регіональних диспропорцій на ринок праці. Карпатський регіон під час війни виконує подвійну роль – як донор міграції за кордон, здебільшого в країні Європейського Союзу, та як реципієнт внутрішній переміщених осіб (ВПО) в Україні. Міграція у поєднання з посиленою внаслідок війни демографічною кризою є вагомим чинником звуження пропозиції праці під час війни та значною мірою визначатимете характер регіональних ринків праці в післявоєнний період. Інший демографічною передмовою розвиток ринок праці є персонаж демографічного відтворення. Війна катастрофічно поглиблює перманентну демографічну кризу, що триває в Україні з середини 1990-х років. Різке падіння народжуваності пошкодження до нестачі робочих рук та скорочення абсолютного числа зайнятих вже через два десятиліття. Аналіз цих двох передумов – міграції та демографічного відтворення – є необхідним для визначення стану та перспективи розвитку ринку праці України загалом та Карпатського регіону зокрема [8].

Карпатський регіон України виступає унікальним соціопростором, у якому поєднуються природні, культурні, етнічні та історичні

чинники, що формують як значний туристичний, так і безпековий потенціал. Його геостратегічне положення на кордоні з країнами Європейського Союзу, етнокультурна мозаїчність та гірський рельєф роблять цей регіон важливим об'єктом для наукового аналізу у сфері просторового розвитку, туризму й регіональної безпеки. Туристичний потенціал Карпатського соціопростору визначається поєднанням природних ресурсів (гірські масиви, ліси, мінеральні джерела), багатой культурної спадщини (гуцульська, бойківська, лемківська етнокультури) та рекреаційної інфраструктури, яка активно формується на території чотирьох прикарпатських областей – Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської та Чернівецької (табл. 1). У регіоні сформувався стійкий імідж місця для екологічного, активного, культурно-пізнавального і оздоровчого туризму, що, за оцінками дослідників, може стати однією з ключових опор регіонального економічного зростання [3, с. 220–224]. Зокрема, туристичні кластери у районі Буковелю, Славського, Синевира чи Яремче забезпечують не лише зайнятість місцевого населення, але й сприяють збереженню культурної ідентичності, утверджуючи соціопростір як платформу міжрегіонального та міжнародного культурного діалогу.

Інфраструктура туризму в Карпатському регіоні України характеризується нерівномірним розвитком, що зумовлено як природними факторами, так і соціально-економічними особливостями регіону. Основні туристичні центри – Яремче, Буковель, Славське, Верховина, Міжгір'я та Рахів – мають розвинену мережу готелів, приватних садиб, котеджів і баз відпочинку, які активно приймають туристів протягом усього року. У цих зонах спостерігається стрімке зростання приватних ініціатив у сфері надання послуг: від тради-

Таблиця 1

**Туристичний потенціал Карпатського регіону України за областями**

| Область           | Основні туристичні ресурси                          | Основні курорти / туристичні об'єкти |
|-------------------|-----------------------------------------------------|--------------------------------------|
| Львівська         | Гірські масиви, історичні пам'ятки, мінеральні води | Славське, Сколе, Тустань, Трускавець |
| Івано-Франківська | Гори, водоспади, етнокультурна спадщина             | Буковель, Яремче, Верховина, Говерла |
| Закарпатська      | Термальні води, замки, етнотуризм, нацпарки         | Берегове, Мукачеве, Синевир, Ужгород |
| Чернівецька       | Гори, монастирі, культурна спадщина                 | Вижниця, Хотин, Чернівці, Косино     |

Джерело: сформовано автором

ційного зеленого туризму до сучасних SPA-комплексів, ресторанів, прокатних пунктів, екскурсійних бюро та інфраструктури активного відпочинку.

Розбудова транспортної інфраструктури, зокрема автодоріг державного значення та локальних під'їздів до курортних і природоохоронних територій, здійснюється переважно за рахунок програм регіонального розвитку та міждержавного співробітництва, таких як «Карпатська мережа» в межах ENI CBC Programme. Водночас стан доріг у багатьох віддалених селах залишається незадовільним, що ускладнює доступ до маловідомих, але перспективних туристичних маршрутів.

Незважаючи на позитивну динаміку в сфері готельно-ресторанного бізнесу, проблема низького рівня стандартизації послуг, сезонності туристичних потоків та слабкої інтеграції локальних культурних практик у загальну модель сервісу залишається актуальною. Більшість туристичних об'єктів сконцентровано в кількох курортних зонах, тоді як потенціал етнографічного, еко- та агротуризму в менш розкритих районах, таких як Путильський район Чернівецької області чи Тячівщина на Закарпатті, використовується недостатньо.

Перспективи для сталого туризму в Карпатах напряму пов'язані з необхідністю збереження природного та культурного середовища. Поступово впроваджуються екотуристичні моделі, що враховують потребу у збереженні екосистем, раціональному використанні ресурсів та популяризації традиційних ремесел і способів життя. Одним із прикладів такої інтеграції є туристичні маршрути Національного природного парку «Синевир», де поєднано природоохоронну діяльність із розвитком місцевих громад, які надають послуги у форматі «еко-садиб» із традиційним харчуванням, локальними продуктами та майстер-класами з народного мистецтва. Серед успішних кейсів також можна виділити ініціативу «Гуцульські сирні плаї» на Верховинщині, яка поєднує підтримку полонинського господарства з гастрономічним туризмом. Цей проєкт дає змогу не лише зберегти традиції вівчарства й виробництва бринзи, але й створити стабільний дохід для місцевих мешканців, не руйнуючи екосистему.

Важливо, що у нових концепціях розвитку регіону на рівні обласних програм та міжнародного співробітництва (зокрема, Стратегії сталого розвитку Українських Карпат до

2030 року) наголос робиться саме на екологічності, локальності, децентралізації та культурній унікальності як фундаментальних принципах сталого туризму.

Таким чином, Карпатський регіон має не лише великий природний і культурний ресурс для туризму, а й все більше переходить до моделі сталого розвитку, де економічна вигода поєднується з відповідальністю за довкілля та збереженням ідентичності. Успішні приклади на місцях доводять, що саме сталий туризм може стати основою для довготривалого зростання і соціальної згуртованості регіону.

Що стосується безпекового потенціалу, Карпатський регіон також відіграє важливу роль у забезпеченні національної та прикордонної безпеки України. Гірська місцевість, малозаселені території та протяжні кордони створюють як ризики (контрабанда, міграційний контроль), так і можливості для розвитку системи територіальної оборони, інфраструктури цивільного захисту та прикордонного контролю. У цьому контексті соціопростір Карпат набуває значення не лише як простір взаємодії культур, але й як простір соціальної мобілізації у відповідь на виклики безпеки. За висновками дослідників, ефективна інтеграція туристичної інфраструктури з системами громадянської безпеки (розвиток рятувальних служб, цифрових засобів моніторингу, прикордонної логістики) є критично важливою для стабільного розвитку регіону [10, с. 90–92] (табл. 2).

В таблиці 2 виокремлено широкий спектр факторів, що впливають на стійкість Карпатського регіону до зовнішніх і внутрішніх викликів. Регіон має потужний стратегічний потенціал, зокрема завдяки прикордонному розташуванню з країнами ЄС, що сприяє як транскордонному співробітництву, так і інтеграції у безпекові ініціативи. Природні умови та рельєф створюють додаткові переваги в оборонному аспекті.

Загалом, Українські Карпати мають складну екологічну ситуацію, пов'язану з ризиками природних катастроф (зсуви, повені), що потребує активного управління ресурсами та впровадження систем раннього попередження. Недостатній рівень цифрової та інфраструктурної безпеки у віддалених громадах обмежує ефективність комунікації та реагування в умовах криз. Енергетична автономність базується здебільшого на малих об'єктах, що потребує інвестицій для стабільності в довгостроковій перспективі.



Таблиця 2

**Основні складові безпекового потенціалу Карпатського регіону**

| Напрямок                      | Основні складові безпеки                                                                                |
|-------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Геополітична безпека          | Кордон з ЄС<br>Військово-стратегічна зона<br>Зона мобілізаційної готовності                             |
| Прикордонна безпека           | Протидія контрабанді<br>Моніторинг кордону<br>Міграційні виклики                                        |
| Екологічна безпека            | Паводки, зсуви<br>Незаконна вирубка лісів<br>Збереження природних ресурсів                              |
| Енергетична безпека           | Альтернативна енергія (малі ГЕС, біоенергетика)<br>Стабільність локальних мереж<br>Зменшення залежності |
| Соціальна безпека             | Згуртованість громад<br>Самоорганізація сіл<br>Культура співжиття<br>Адаптивність до криз               |
| Воєнна безпека                | Гірські шляхи/бар'єри<br>Використання укриттів<br>Потенціал тилового регіону                            |
| Транскордонне співробітництво | Спільні програми з країнами-сусідами (ENI CBC)<br>Природоохоронна кооперація<br>Обмін досвідом          |
| Туристична безпека            | Гірський рятувальний сервіс<br>Охорона маршрутів<br>Безпечні об'єкти проживання                         |
| Інформаційна/кібербезпека     | Діджиталізація громад<br>Боротьба з дезінформацією<br>Захист інтернет-простору у прикордонних районах   |

Джерело: сформовано автором

**Висновки.** Карпатський регіон має високий туристичний потенціал завдяки унікальним природним ландшафтам, багатій культурній спадщині та розвиненій інфраструктурі відпочинку. Різноманітність рекреаційних можливостей – від гірськолижного та екотуризму до культурних та етнографічних заходів – робить регіон привабливим для широкого кола туристів протягом усього року. Виокремлюється значним потенціалом для розвитку багатовимірної безпеки, але потребує посилення між-

секторальної координації, залучення ресурсів ЄС та розвитку місцевої спроможності в умовах гібридних загроз. Регіон як соціопростір є динамічним, поліфункціональним утворенням, у якому поєднуються фактори культурного збереження, туристичного зростання та безпекової стійкості. Така комплексна характеристика дозволяє розглядати регіон як простір синергії між локальними спільнотами, державними інституціями та міжнародними партнерами в межах європейської інтеграції.

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:**

1. Бебик В. М. Інформаційно-безпековий простір прикордонних територій України. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=2413> (дата звернення: 23.05.2025)
2. Білан О. В. Просторове планування як інструмент сталого розвитку гірських територій. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2022. № 32(2). С. 22–28.
3. Мальська, М. П., & Захаринська, А. В. Просторово-функціональна організація туристичного потенціалу Карпатського регіону. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2020. № 47. С. 218–225.
4. Мельничук О. І. Проблеми інтеграції Карпатського регіону в європейський простір. *Економічний простір*. 2021. № 3. С. 93–101.

5. Міжнародна організація з міграції (МОМ). (n.d.). URL: <https://ukraine.iom.int/uk/mom-v-ukrayini> (дата звернення: 23.05.2025)
6. Міністерство соціальної політики України. (n.d.). Соціальна підтримка переміщеним особам. URL: <https://www.msp.gov.ua/> (дата звернення: 23.05.2025)
7. Орлова Н. С. Туристичне брендування Карпатського регіону як інструмент маркетингу території. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Туризм*. 2021. № 4. С. 89–96.
8. Теслюк Р. Т. Демографічні передумови розвитку ринку праці Карпатського регіону України у воєнний та повоєнний періоди. *Економіка*. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14545964>
9. Турчин І. Я. Культурна спадщина Карпат як фактор соціальної ідентичності. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2021. № 27(2). С. 109–113.
10. Яременко О. М. Безпекові аспекти просторового розвитку Карпатського регіону України. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Політологія. Соціологія. Філософія»*. 2021. № 1(47). С. 88–93.

## REFERENCES:

1. Bebyk V. M. Informatsiino-bezpekoviy prostir prykordonnykh terytorii Ukrainy [Information and security space of the border territories of Ukraine]. Available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=2413> (accessed May 23, 2025)
2. Bilan O. V. (2022) Prostorove planuvannya yak instrument staloho rozvytku hirskykh terytorii [Spatial planning as an instrument of sustainable development of mountainous territories]. *Scientific Bulletin of the National Technical University of Ukraine*, vol. 32(2), pp. 22–28.
3. Malska, M. P., & Zakharynska, A. V. (2020) Prostorovo-funktsionalna orhanizatsiia turystychnoho potentsialu Karpatskoho rehionu [Spatial and functional organization of the tourism potential of the Carpathian region]. *Lviv University Bulletin. International Relations Series*, vol. 47, pp. 218–225.
4. Melnychuk O. I. (2021) Problemy intehtratsii Karpatskoho rehionu v yevropeyskyi prostir [Problems of integration of the Carpathian region into the European space]. *Economic space*, vol. 3, pp. 93–101.
5. Mizhnarodna orhanizatsiia z mihratsii (МОМ) (n.d.). [International Organization for Migration (IOM) (n.d.)]. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/mom-v-ukrayini> (accessed May 23, 2025)
6. Ministerstvo sotsialnoi polityky Ukrainy (n.d.). [Social support for displaced persons] (n.d.). URL: <https://www.msp.gov.ua/> (accessed May 23, 2025)
7. Орлова Н. С. (2021) Turystychnе brenduvannya Karpatskoho rehionu yak instrument marketynhu terytorii [Tourism branding of the Carpathian region as a marketing tool for the territory]. *Bulletin of the Kyiv National University of Culture and Arts. Series: Tourism*, vol. 4, pp. 89–96.
8. Tesliuk R. T. Demohrafichni peredumovy rozvytku rynku pratsi Karpatskoho rehionu Ukrainy u voiennyi ta povoiennyi periody [Demographic prerequisites for the development of the labor market of the Carpathian region of Ukraine in the war and post-war periods]. *Economy*. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14545964>
9. Turchyn I. Ya. (2021) Kulturna spadshchyna Karpat yak faktor sotsialnoi identychnosti [The cultural heritage of the Carpathians as a factor of social identity]. *Ukrainian culture: past, present, ways of development*, vol. 27 (2), pp. 109–113.
10. Yaremenko O. M. (2021) Bezpekovi aspekty prostorovoho rozvytku Karpatskoho rehionu Ukrainy [Security aspects of spatial development of the Carpathian region of Ukraine]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series "Political Science. Sociology. Philosophy"*, vol. 1(47), pp. 88–93.